

İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programı'nın İncelenmesi (TR61 Bölgesi Örneği)

Mete Kaan NAMAL*

ÖZ

Engellilerin başlıca sorunlarından birisi olan yoksulluğun önlenmesi için, onlara ihtiyaç duydukları tüm alanlarda destek verilmesinin yanı sıra, kendi ayaklarının üzerinde durmaları için, engellerinin müsaade ettiği ölçüde istihdam edilmeleri veya girişimci olmalarının sağlanması gereklidir. Türkiye İstatistik Enstitüsü (TÜİK) tarafından açıklanan Şubat ayı verilerine göre; Türkiye'de işsizlik oranı 14,7 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). Bu oran son yılların en yüksek işsizlik verisidir. İşsizliğin artması, engelli kotalarının azalmasına ve engelli işsizliğinin artmasına neden olacaktır. Engellileri iş piyasasına katmanın diğer bir yolu da, onları iş sahibi yapmaktır. Bu nedenle engelli girişimciliğinin gelişmiş birçok ülke uygulamasında olduğu gibi, Türkiye'de de desteklenmesi, özendirilmesi ve kolaylaştırılması büyük önem arz etmektedir. Son yıllarda, engelli girişimciliğinin desteklenmesi için, Türkiye'de farklı politika ve programlar geliştirilmektedir. Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planında, "Girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek" genel amacının stratejik hedefleri arasında belirlenen eylemlerden birisi de "Engellilerin Girişimciliğinin Özendirilmesi" olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2015: 5). 2010 yılında gerçekleştirilen ve ulusal engelliler veri tabanına kayıtlı engelli bireyler üzerinden yapılan araştırmaya göre; kayıtlı engellilerin %55,7'si ağır fiziksel iş ve güç gerektirmeyen işlerde çalışmayı istemektedir. Ayrıca engellilerin %28,7'si iş bulma olanaklarının artırılmasını istemektedir (TÜİK, 2011). Her on kişiden en az birinin engelli olduğu Türkiye'de, engellilerin girişimci olmalarını destekleyen kurumların başında İŞKUR gelmektedir. İŞKUR 2015 yılı başından itibaren "Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezaları Fonu"ndan engellilerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu ile işe ve işyerine uyumlarının sağlanması ve kendi işini kurmaları için hazırlanacak projelere destek vermektedir. İŞKUR tarafından verilen bu desteğin amacı; engelli ve eski hükümlülerin kendi işlerini kurmasına, engellilerin mesleki eğitim alarak istihdam edilmelerine ve rehabilitasyonlarına yardımcı olmak olarak belirlenmiştir. Program, İŞKUR tarafından yayınlanan başvuru rehberleri vasıtasıyla yılda iki kez ilan edilmekte ve yeterli şartı sağlayan engelliler, proje başvurusunda bulunarak, başarılı olmaları durumunda 50 bin liraya kadar hibe desteğinden yararlanabilmektedirler.

Bu çalışmada, İŞKUR tarafından uygulanan Engelli Girişimciliği Programı kapsamında, engelli girişimcilere verilen desteklerin incelenmesi, yaşanan sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntem olan görüşme yöntemi vasıtasıyla, TR61 Düzey 2 (Antalya, Isparta, Burdur) Bölgesinde, İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programı uygulayıcıları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda; engellilerin girişimcilik eğitimine katılmada sorunlar yaşadığı, hibe desteğinin uzun süredir arttırılmadığı, İŞKUR personelinin takip, ödeme, kontrol, izleme gibi konular başta olmak üzere birçok problemle karşılaştıkları, program hakkında yeterli bilgilendirme ve farkındalık çalışmasının İŞKUR tarafından yürütülmediği, gibi sorunlar tespit edilmiş, bu sorunların giderilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Girişimcilik, İŞKUR, Dezavantajlı Gruplar.

Examination of İŞKUR's Disabled Entrepreneurship Support Program (TR61 Region Sample)

ABSTRACT

In order to prevent poverty, which is one of the main problems of people with disabilities, they both need to be supported in all areas they need and be employed or given opportunities to be an entrepreneur to the extent their disabilities allow so that they can stand on their own feet. According to the data for February 2019 released by the Turkish Statistical Institute, the unemployment rate in Turkey was 14.7 (TÜİK, 2019). This rate is the highest unemployment data of recent years. The increase in unemployment will lead to a decrease in quotas for, and an increase in unemployment of, people with disabilities. Another way to include people with disabilities into the labour market is to make them an employer. For this reason, it is of great importance to promote, encourage and facilitate entrepreneurship for people with disabilities in Turkey as in many developed countries. In recent years, different policies and programs are being developed in Turkey for the promotion of entrepreneurship for people with disabilities. One of the actions, determined among the strategic targets of the overall objective of "to promote the entrepreneurial culture, to create a strong ecosystem and develop entrepreneurship" has been identified as "Promoting Entrepreneurship for People with Disabilities" in the Turkish Entrepreneurship Strategy and Action Plan (Resmi Gazete, 2015: 5). According to the research conducted in 2010 on people with disabilities registered in the national disabled database, 55.7% of people with disabilities registered want to be employed in jobs that do not require heavy physical work and power. Moreover, 28.7% of people with disabilities want to increase their employment opportunities (TÜİK, 2011). In Turkey where at least one out of every ten is a disabled, İŞKUR is one of the institutions that support people with disabilities to become an entrepreneur. Using the "Fund for Administrative Fines Collected from Employers Who Do Not Employ Disabled Persons and Ex-Convicts",

*Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, orcid no: 0000-0002-0937-8355, namal@akdeniz.edu.tr
Makalenin Gönderim Tarihi: 31.05.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 30.06.2019

İŞKUR, since the beginning of 2015, has been supporting projects that will be prepared for the vocational education and training and rehabilitation of people with disabilities and to ensure their adaptation to work and workplace and to start their own businesses. The objective of this support, provided by İŞKUR, has been identified as assisting disabled persons and ex-convicts to start their own businesses, to receive vocational education and training and be employed and their rehabilitation. The program is announced twice a year through the application guides published by İŞKUR, and disabled persons who meet the required conditions can file their projects and benefit from a grant support up to 50,000 Turkish Lira if their projects are approved.

This study aimed to examine the supports provided to disabled entrepreneurs within the scope of the Disabled Entrepreneurship Program implemented by İŞKUR, identify the problems experienced and to develop suggestions for these problems. Interviews were conducted with the practitioners of the İŞKUR Disabled Entrepreneurship Support Program in TR61 Level 2 (Antalya, Isparta, Burdur) Region through the interview method, which is the most widely used method in qualitative research. As a result of the study, it has been determined that disabled people experience problems in participating in entrepreneurship training; the grant support has not been increased for a long time; İŞKUR personnel experience many problems especially in the areas like follow-up, payment, control and monitoring and that İŞKUR fail to carry out adequate information and awareness studies about the program, and suggestions to eliminate these problems have been made.

Keywords Disabled Persons, Entrepreneurship, İŞKUR, Disadvantaged Groups.

1. Giriş

Engelliler, yoksullukla sonuçlanan eğitim ve istihdama erişim imkânlarından geri kalmaktadır. Nüfusun ve refahın adil bir şekilde dağılması için, nüfusun kapsayıcı büyümesinin tüm kesimler arasında eşit gerçekleşmesi gerekir. Bu nedenle zorluk sadece daha yüksek ekonomik büyüme oranları elde etmekte değil, aynı zamanda toplumun tüm kesimlerinin fırsatlardan yararlanabilmesi için ekonomiye dâhil edilmesindedir. Bu nedenle engelliler arasında girişimciliği teşvik etmenin, daha hızlı ve daha iyi ekonomik entegrasyon sağlamanın bir yolu olduğu iddia edilmektedir (Mohammed ve Jamil, 2015; 72).

Türkiye'de engelli nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı %12,29'dur (DİE, 2004; 5). 2002 yılında yapılan bu araştırmadan sonra Türkiye'nin tamamını kapsayan bir engelli araştırması henüz yapılmamıştır.

2010 yılında gerçekleştirilen ve ulusal engelliler veri tabanına kayıtlı engelli bireyler üzerinden yapılan araştırmaya göre; engellilerin %29,2'sini zihinsel engelliler, %25,6'sını süregen hastalığı olan engelliler, %8,8'ini ortopedik engelliler, %8,4'ünü görme engelliler, %5,9'unu işitme engelliler, %3,9'unu ruhsal ve duygusal engelliler, %0,2'sini ise dil ve konuşma engellileri oluştururken; birden fazla engeli sahip birey oranının %18 olduğu tespit edilmiştir. Kayıtlı engellilerin %58,6'sı erkek, %41,4'ü kadındır. Araştırmaya göre engellilerin %55,7'si ağır fiziksel iş ve güç gerektirmeyen işlerde çalışmayı istemektedir. Ayrıca engellilerin %28,7'si iş bulma olanaklarının artırılmasını istemektedir (TÜİK; 2011).

Engellilerin, engellilik durumlarının müsaade ettiği ölçüde sosyal ve ekonomik hayata katılmalarını sağlamak, sosyal devletin görevleri arasındadır. Devletin yanı sıra toplumun da engellilerin hayatın her alanında yer almalarını sağlaması gerekmektedir. Bu çerçevede bir ülkenin sosyal politika hedeflerinden birisi, engellilere istihdam sağlamak ya da onları girişimci bireyler haline getirerek kendi işlerinin patronu olmalarını sağlamaktır. Bu hedefin başarılabilmesi için toplumsal duyarlılığın artması ve sosyal politika uygulamalarının genişlemesi gerekmektedir. Engelli odaklı sosyal politikalar, hem kendi hayatlarını kendi başlarına sürdürebilme potansiyeline sahip engelliler için emek piyasasına yönelik aktif istihdam politikaları geliştirmek, hem onlara kendi işlerini kurmaları için gerekli tüm desteği sağlamak, hem de yardıma ve bakıma muhtaç engellilere sosyal koruma hizmeti sunmak anlamına gelir (Seyyar, 2006;1). Ancak, yapılan araştırmalar göstermektedir ki; engelliler, yoksulluk ve eğitim başta olmak üzere, rehabilitasyon hizmetlerine erişimde, aile ve özel yaşamlarında, istihdama katılımında, ulaşım ve fiziksel donatıların uygunsuzluğu ve yetersizliği nedeniyle sorunlar yaşamaktadır (Koca, 2010; 5-6).

Engellilerin başlıca sorunlarından birisi olan yoksulluğun önlenmesi için, onlara ihtiyaç duydukları tüm alanlarda yeterli yardımın yapılmasının yanı sıra, kendi ayaklarının üzerinde durmaları için, engellerinin müsaade ettiği ölçüde istihdam edilmeleri ve/veya girişimci olmalarının sağlanması gereklidir. Engellilerin girişimci olmalarının desteklenmesi için, dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de politika ve programlar geliştirilmiştir. Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planında, "*Girişimcilik kültürünü yaygınlaştırmak, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek*" genel amacı stratejik hedefleri arasında belirlenen eylemlerden birisi de "*Engellilerin Girişimciliğinin Özendirilmesi*" olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2015; 5).

Son yıllarda birçok ülke, girişimciliği ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul etmekte ve bu doğrultuda, hükümetler girişimciliği özendirilen stratejiler uygulamaktadır. Girişimcilik, devlete ve özel

sektöre bağlı olmadan istihdam yaratma ve ekonomik büyümeyi sağlama yollarından birisidir. Bu nedenle girişimciler, piyasa ekonomilerinde değişimi yöneten ve yenilik getiren aktörler olarak hükümetler tarafından desteklenmelidir (Ceylan-Ataman, 2011; 329).

Türkiye’de engelli girişimciliğini destekleyen kurumlar araştırıldığında karşımıza KOSGEB ve İŞKUR olmak üzere iki kamu kurumu çıkmaktadır. KOSGEB uyguladığı yeni girişimcilik programı kapsamında girişimcilere hibe desteği sağlamakla birlikte; engellilere bu programda sadece kadınlara, gazi ve şehit yakınlarına uyguladığı %10'luk desteği uygulamaktadır. İŞKUR 2014 yılında yayınlanan “*Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyonu Dair Yönetmelik*” sonrasında 2015 yılı itibarıyla ilan ettiği “Engelli ve Eski Hükümlülere Yönelik Proje Destekleri Başvuru Rehberleri” ile proje çağrısına çıkarak engelli girişimcilere hibe desteği vermeye başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, İŞKUR tarafından uygulanan Engelli Girişimciliği Programı kapsamında, engelli girişimcilere verilen desteklerin incelenmesi, yaşanan sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik önerilerin geliştirilmesidir. Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal çerçeve, üçüncü bölümünde İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programının şartları, başvuru, uygulama ve değerlendirme aşamaları, dördüncü bölümde ise TR61 Bölgesinde yer alan İŞKUR il müdürlüklerinden elde edilen veriler ve çalışan yöneticiler ile gerçekleştirilen mülakatlar vasıtasıyla yapılan araştırmanın bulguları yer almaktadır. Beşinci bölümde araştırma sonucunda elde edilen veriler ve bulgular sonucunda tespit edilen sorunlar ve bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Engelli

Çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklarda engelli tanımı aşağıdaki gibi yapılmıştır:

- *5378 Sayılı Engelliler Kanunu*: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı, topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey.
- *Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1975'te düzenlediği Sakat Kişilerin Hakları Bildirgesi*: Bir kişinin sosyal yaşamın gerekliliklerini, tamamen ya da kısmen, kendi doğası ya da zihinsel kabiliyetlerinde doğuştan ya da sonradan oluşan bir eksiklikten dolayı sağlayamamasıdır (UN, 2019).
- *Dünya Engellilik Raporu*: (Beyin felci, Down sendromu, depresyon ve benzeri) sağlık sorunları olan bireylerin (negatif tavırlar, erişilemeyen ulaşım ve kamu binaları, sınırlı sosyal destek gibi) kişisel ve çevresel faktörlerle etkileşimlerinde ortaya çıkan olumsuz durumları ifade eder (WHO, 2011; 1).
- *TÜİK*: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir (DİE, 2004).
- *TDK*: Engeli olan mâniaalı, vücudunda eksik veya kusuru olan olarak yer almaktadır (TDK, 2019).

Engelli, özürü ya da sakatlık olarak kullanılan ve farklı anlamlar taşıyan birçok kavram bulunmakla birlikte, son dönemde kabul görmüş olan kavram engelliliktir. Engellilik, doğuştan ya da sonradan bir insanın diğer sağlıklı insanlara göre fiziksel ya da ruhen dezavantajlı bir konuma gelmesi durumudur.

2.2. Girişimcilik

Literatürde girişimcilik kavramı üzerinde anlaşılmış net bir tanım bulunmamaktadır. Bilinen ilk girişimcilik tanımı, 18. yüzyılın başında Fransız ekonomist Richard Cantillon, tarafından; henüz belirginleşmemiş bir bedelle satmak üzere, üretim girdilerini ve hizmetleri bugünden satın alan ve üreten kişi olarak yapılmıştır. Cantillon'dan sonra girişimcilik tanımı, Jean Baptiste tarafından geliştirilerek; girişimcinin risk üstlenme kadar üretim girdilerini örgütlenme ve yönetme niteliğine sahip olması gerekliliği eklenmiştir. Schumpeter ise, girişimcinin "yenilikçi" ve "dinamik" olma özelliğini, ekonomik kalkınmada, insan kaynaklarının temel yapı taşlarından birisi olduğunu ilk kez vurgulayan ve girişimciyi toplumda değişimi yaratacak kişi olarak gören bilim adamıdır (TÜGİAD, 1993; 3).

Farklı tanımlar incelendiğinde, girişimci; emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynakları en güncel teknik yöntem ve bilgilerle analiz edip bir araya getirerek, mal veya hizmet üreten kişidir. Bu tanımlar farklı olsa da, yazarlar birçok temel noktada buluşmakta, yenilikçi düşünme, fırsatları görebilme, yeni bir iş kurma,

yeni ürün üretme, toplumun ihtiyaçlarını fırsata çevirebilme gibi özellikleri girişimcinin özellikleri olarak sayılmaktadır. Bununla birlikte her girişimcinin farklı düşünce ve özelliklere sahip olması nedeniyle, bunların her girişimcide farklılık göstereceği unutulmamalıdır (Çetinkaya Bozkurt vd, 2012; 232).

Girişimci, hiçbir kaynak olmadan başlayabilmeli ve iş, sosyal değerler, hükümet veya akademi alanlarında yeni değerler yaratmayı becerebilmelidir (Gedeon, 2010; 30).

Girişimci emek, teknoloji, sermaye ve doğal kaynaklar olarak sayılan üretim faktörlerini, en güncel teknik yöntem ve bilgilerle analiz edip bir araya getirerek, mal veya hizmet üreten bireydir. Eskiden kâr amacıyla işini kurmak olarak tanımlanan girişimcilik ise, günümüzde risk alma, yenilikçilik, Ar-Ge, fırsatları değerlendirerek kâra çevirme olarak ortaya çıkmaktadır (Çetinkaya Bozkurt, 2011; 4-5; Vidic vd., 2016).

İstihdam sağlama açısından bakıldığında girişimciler, kendi namına çalışanlar ama kimseyi istihdam etmeyenler, kendi namına çalışırken birilerini istihdam edenler ve başkalarını istihdam eden işletme sahipleri olarak üç gruba ayrılabilir (Kitching, 2014; 1).

2.3. Engelli Girişimci

Türkiye'de engelli girişimciliği terimine hem engelliler hem de engelli kuruluşları (Kamu Kurum Kuruluşları, STK'lar vb.) pek aşına değildir. Girişimcilik teorisi ve araştırmalarının çoğunda, engellilik için yer yoktur. Teorilerin çoğu, girişimcilerin yetenekli insanlar olduğunu varsaymaktadır (Roni, 2009; 2).

Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda yapılan tanıma göre engelli girişimci; *“Tek başına veya en az %30 payla bir işletmenin sahibi olan ve potansiyel, yeni, kadın ve genç girişimciler içinde doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, dınyusal ve sosyal yetenekleri bakımından engel durumuna göre tüm vücut fonksiyon kaybı oranının %40 ve üzerinde olduğunu, 30.03.2013 tarih ve 28603 sayılı Resmî Gazete yayımlanan “Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik” hükümleri gereğince, sağlık kuruluşlarınca verilecek sağlık kurulu raporu ile belgeleyen kişilerdir”* (Resmî Gazete, 2015; 9).

Engelli girişimci, engeline rağmen, karşısındaki engelleri girişimci ruhu ve isteği ile aşarak, toplumun istek duyduğu alanlarda engellini de avantaja çevirerek, mal ve hizmet üretmeye karar veren ve bunu gerçekleştiren kişidir.

Engellilerin her biri farklı politikalar gerektiren genel engellere ek olarak, girişimci olma ve sürdürme konusunda da belirli engellerle karşılaşması muhtemeldir. Engellilerin girişimci olmaları önünde engel teşkil eden başlıca konular aşağıdaki başlıklar altında özetlenebilir (Kitching, 2014; 8):

- Girişimcilik bilgisi ve becerisi eksikliği,
- Bir iş kurmak için güven ve istek eksikliği,
- Tüketicilerin/müşterilerin engelli girişimcilere karşı olumsuz bakışı,
- Danışman ve mentör desteği eksikliği,
- Başlangıç sermayesine erişimde yaşanan sorunlar

Bir engellinin başarılı bir girişimci olabilmesi için, politika geliştiricilerin spesifik programlar geliştirmesi ve çok özel bir grup olan engelliler için, bu politikaları hassas bir şekilde uygulaması ile yukarıda sayılan engeller ortadan kaldırılabılır. Türkiye'de engelliler için şu anda uygulamada olan en spesifik program ise İŞKUR tarafından uygulanan Engelli Girişimciliği Destek Programıdır.

3. İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programı

4857 Sayılı İş Kanununun 101. Maddesinde, aynı kanununun 30. maddesindeki hükümlere aykırı olarak engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline verilecek idari para cezası yer almaktadır. 2019 yılı idari para cezalarına göre işveren veya işveren vekiline, çalıştırmadığı her engelli ve eski hükümlü için, çalıştırmadığı her ay için 3.250 Türk Lirası idari para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) tarafından 2014 yılında çıkarılan *“Engelli Ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik”* ile kurulan komisyon aracılığıyla; kendi işinin patronu olmak isteyen engelli ve eski hükümlülere hibe desteği verilerek kendi işinin patronu olması sağlanmaktadır (İŞKUR, 2019; 46).

Komisyon; Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü başkanlığında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü ile İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü, en çok işçi ve işvereni temsil eden üst kuruluşların ve en çok engelli temsil eden üst kuruluşun birer temsilcisi olmak üzere bir başkan ve yedi üyeden oluşmaktadır (ÇSGB, 2014).

Program yayınlanan başvuru rehberi ile 2015 yılında İŞKUR İl Müdürlükleri aracılığıyla uygulamaya konulmuştur. İŞKUR bu programla; işsiz engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu ile kendilerini kurmaları, engellilerin iş bulmalarını sağlayacak destek teknolojileri ile engellilerin işe yerleştirilmeleri, işe ve işyerine uyumlarının sağlanması ve bu gibi kapsam ve içeriği başvuru rehberinde ve ilgili mevzuatında belirtilen amaçları gerçekleştirmeye yönelik hazırlanacak projeleri desteklemektedir (ÇSGB, 2014). Bu çalışmada, yalnızca engelli girişimcilere verilen destekler incelenmiştir.

Tablo 1. Projelerin Başvuru, Uygulama ve Değerlendirme Aşamaları

İşlem Aşaması	Yapılan Uygulama Açıklaması
Başvuru	Hazırlanan projeler, projenin uygulanacağı ilde yer alan il müdürlüğüne, proje başvuru rehberinde belirtilen sürelerde elden veya posta ile gönderilebilir.
Başvuruların şekil açısından incelenmesi	İl müdürlüğüne yapılan başvurular, başvurun süresi içerisinde yapılmış olması, başvuru formunun eksiksiz doldurulması ve eklerinin tam olması açısından il müdürlüğüne incelenerek teslim tarihinden itibaren en geç on beş iş günü içerisinde değerlendirilir.
Eksik Evrak Tamamlama/ Ret	Eksik bilgi veya belgeler ile süresinden sonra yapılan başvurular değerlendirmeye alınmaz, gerekçesi ile birlikte en geç beş iş günü içinde yazılı olarak istekliye iade edilir. İade edilen projeler, başvuru süresinin geçmemiş olması koşulu ile ve eksiklikleri tamamlanarak tekrar il müdürlüğüne sunulabilir.
İİMEK Değerlendirmesi	Projeler, il müdürlüğü tarafından İl İstihdam ve Mesleki Eğitim Kurulunun (İİMEK) görüşüne sunulur. Kurulun değerlendirmesi proje ile ilgili belgeler arasına eklenir.
Ön Değerlendirme	İl müdürlüklerince yapılacak ön inceleme sonucunda hazırlanacak raporda; projenin amaçları, faaliyetleri ve yapılacak projenin hedef kitleye muhtemel katkıları, sürdürülebilirliği gibi hususlara yer verilerek, proje hakkındaki değerlendirme belirtilir.
Komisyon Sevk	İl müdürlüğü, projeleri ve eklerini yazılı görüşü ile birlikte Komisyona iletmek üzere Genel Müdürlüğe gönderir ve başvuru sahibine yazılı olarak bilgi verir.
Teknik Komisyon İncelemesi	İl müdürlüklerinden gelen projeler, teknik çalışma grubu tarafından ilgili yönetmelik, ilgili mevzuat, komisyon ilke kararları ve proje başvuru rehberinde belirtilen esaslar doğrultusunda değerlendirilir ve Komisyona sunulmak üzere gerekçeli rapor hazırlanır. Teknik çalışma grubu, değerlendirme sırasında ihtiyaç duyması halinde il müdürlüğü, istekli veya ilgili taraflardan ilave bilgi ve belge isteyebilir, projenin uygulanacağı yerde inceleme ve araştırma yapabilir veya yaptırabilir.
Komisyon Değerlendirmesi ve Nihai Karar	Komisyon, usulüne uygun olarak kendisine ulaşan projeleri, genel ve özel hedef, faaliyet, sonuç ve bütçe bakımlarından ele alarak kendi içindeki tutarlılığı, sürdürülebilirliği, kendi işini kuracaklar için iş planı ve kuruluş sermayesi olup olmadığı gibi başvuru rehberinde belirtilen kriterlere göre değerlendirir.
Sözleşme	Kabul edilen projeler, il müdürlüğü ile yüklenici arasında sözleşme veya protokol imzalanmak suretiyle yürütülür.
Yürütme	Projeler, kabul edilen bütçe ile sınırlı olarak yürütülür. Komisyonun uygun görüşü olmadan, ödenek kalemleri arasında aktarma yapılamaz ve ödenek kalemleri artırılmaz.
İzleme, Takip ve Raporlama	Projelerde, kaynak tahsis edilen demirbaşlar, bedelinin yükleniciye ödenmesi sırasında il müdürlüğüne kayıtlara alınır ve yükleniciye tutanakla teslim edilir. Söz konusu demirbaşlar, projenin tamamlandığı tarihi izleyen üç yıl boyunca Kurum tasarrufundadır. Demirbaşlar bu süre ile sınırlı olmak üzere, komisyon kararları ile o ilde yürütülen başka projeler kapsamında da kullanılabilirler. Bu konuda yükleniciler her türlü kolaylığı sağlamakla yükümlüdür. Aksi durumda Kurum demirbaşları geri alma hakkına sahiptir. Demirbaşlar, üç yıl boyunca amacına uygun kullanılmalı ve bu süre zarfında satılmamalıdır. İl müdürlüğüne demirbaşlar altı aylık sürelerle yerinde görülerek raporlanır ve raporlar Komisyona sunulmak üzere Genel Müdürlüğe gönderilir. Üç yıllık süre sonunda demirbaşlar, tüm hakları ile yükleniciye bırakılır.

Kaynak: ÇSGB, 2014'ten yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

3.1. Projelerin Raporlanması, Ödemeleri, İzleme ve Değerlendirilmesi

Projelerin ödeme işlemleri, raporların takibi, projenin amaçlarına ve hedeflerine uygunluğu, İŞKUR il müdürlükleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu işlemleri takiple İŞKUR il müdürlüklerinde bulunan eğitim şubelerinin görevlendirildiği tespit edilmiştir.

Projenin ilk yarısından önce ara raporun, bitiminden önce ise nihai raporun il müdürlüğüne teslim edilmesi gereklidir. Raporlar, geçerli bir mazeret olmaksızın süresi içinde teslim edilmez ise, il

müdürlüğünce ödemeler yapılmaz. Proje kapsamında alınan araç-gereçler, sarf malzemeleri ve demirbaşlar fatura ile belgelenmeli ve il müdürlüğü tarafından yerinde görülmelidir. Bu işleme müteakip ödemeler en geç on beş gün içerisinde yapılır. Kurum, kaynak tahsis edilen projelerin, uygulamasını görevlendireceği kişiler aracılığı ile izlemek ve denetlemek için her türlü tedbiri almakla yükümlüdür (ÇSGB, 2014).

3.2. Programdan Yararlanacak Engellilerde Aranılan Şartlar

İŞKUR'un yayınlamış olduğu başvuru rehberinde (İŞKUR, 2018b; 4); programdan yararlanmak isteyen engellilerin “*Bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle işgücü kaybının en az %40 olduğunu “Engellilere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları” ile belgelemesi*” şartı ile başvuru yapabileceği belirtilmektedir.

Ayrıca programa başvuru yapacak engellilerin aşağıdaki bütün şartları taşıması da zorunlu tutulmuştur (İŞKUR, 2018b; 4):

- İŞKUR'a kayıtlı olmak,
- 18 yaşını tamamlamış olmak,
- Hangi sebeple olursa olsun emekli olmamak,
- Kendi üzerine aktif olarak kayıtlı işyeri/işletmesi olmamak, (Proje başvuru rehberi yayım tarihi itibarı ile proje konusu meslekte vergi kaydı ve son bir yıl içerisinde terk mükellefi olmamak),
- İşyerinin kurulacağı il sınırları içinde ikamet etmek,
- KOSGEB onaylı Girişimcilik Eğitim Programı Sertifikasına sahip olmak,
- Kurulacak iş ile ilgili başka mevzuatlarda aranılan diploma, sertifika, izin vb. belgelere sahip olmak ve aranılan diğer şartlara hâiz olmak,
- Herhangi bir icra dosyası bulunmamak.

3.3. Engelli Girişimcilere Sağlanan Desteklerin Özellikleri

Engelli girişimciler, programın yeter şartlarını sağlamaları şartı ile hazırladıkları projeleri İŞKUR'a sunmaktadırlar. Bu projelerin komisyon tarafından incelendikten sonra kabul görmesi durumunda;

- Kuruluş işlemleri desteği: İşyeri kuruluşu için yapılan resmi işlemler, onaylar, izinler, ruhsatlar gibi masraflar için en fazla 3.000 TL,
- İşletme gideri desteği: Sözleşme imza tarihinden itibaren işletmeye 12 ay içinde olmak şartı ile ve fatura karşılığında işletme giderlerinin (su, elektrik, iletişim, ısınma, kira, tanıtım) en fazla % 60'ını geçmeyecek şekilde, yıllık toplamda en fazla 11.000 TL,
- Kuruluş desteği: Sözleşme imza tarihinden itibaren 12 ay boyunca fatura karşılığı olmak üzere işletmenin temel faaliyet alanı ile ilgili makine, teçhizat, yazılım, donanım, ham ve ara madde, sarf malzemesi ve ofis malzemesi gibi maliyetler için en fazla 36.000 TL, olmak üzere; maksimum 50.000,00 TL kaynak tahsis edilebilmektedir (İŞKUR, 2019; 46).

Tablo 2. Engelli Girişimciliği Destek Programının Başvuru ve Kaynak Bilgileri (2015-2018)

Yıllar	Başvuru Sayısı	Destek Alan Sayısı	Toplam Ayrılan Kaynak Miktarı
2018	820	547	25.106.000 TL
2017	270	187	6.732.000 TL
2016	247	173	6.228.000 TL
2015	441	286	10.296.000 TL
Toplam	1.778	1.193	48.362.000 TL

Kaynak: İŞKUR Faaliyet Raporlarından yararlanılarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 2'de verilen kaynak miktarı yıllık bütçeden ayrılan miktarı göstermekle birlikte, engelli girişimcilere kullandırılan rakamları ifade etmemektedir. İŞKUR'un faaliyet raporlarında kullandırılan kaynak miktarına ilişkin veriler yer almadığından proje başına düşen hibe miktarı hesaplanamamıştır. Dört yıllık uygulamada 1.778 engelli birey girişimcilik desteklerinden yararlanmak için başvuru yapmıştır.

Bu başvuruların %67'si destek almayı başarmıştır. Engellilerin kendi işini kurma projeleri için, 2018 yılında 820 adet proje başvurusu alınmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında 547 adet projeye yaklaşık

25.106.000,00 TL kaynak aktarılmıştır (İŞKUR, 2019; 47). 2017 yılında 270 adet proje başvurusu alınmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında 187 adet projeye yaklaşık 6.732.000,00 TL kaynak aktarılmıştır (İŞKUR, 2018a; 54). 2016 yılında 247 adet proje başvurusu alınmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında 173 adet projeye yaklaşık 6.228.000,00 TL kaynak aktarılmıştır (İŞKUR, 2017; 46). 2015 yılında 441 adet proje başvurusu alınmış ve yapılan değerlendirmeler sonrasında 286 adet projeye yaklaşık 10,296 milyon TL kaynak aktarılmıştır. Bu destekten 2015 yılı sonunda 419 engelli vatandaşımız yararlanmış (İŞKUR, 2016; 40).

4. Araştırma

4.1. Araştırma Amacı

ÇSGB tarafından, işsiz engellilerin ve eski hükümlülerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu ile kendi işlerini kurmaları, engellilerin iş bulmalarını sağlayacak destek teknolojileri ile işe yerleştirilmeleri, işe ve işyerine uyumlarının sağlanması ve bu gibi kapsam ve içeriği başvuru rehberinde ve ilgili mevzuatta belirtilen amaçları gerçekleştirmeye yönelik hazırlanan projeleri desteklemek için hibe destek programı başlatılmıştır. Bu çalışmada, program kapsamında engelli girişimcilere verilen desteklerin incelenmesi, yaşanan sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır.

4.2. Araştırmanın Önemi

Engelliler, dezavantajlı gruplar içerisinde en büyük orana sahip ve özel tedbirlere en çok ihtiyacı olan kesim olarak karşımıza çıkmaktadır. Engellilerin sosyal ve ekonomik hayata katılmaları için, istihdam piyasasına kazandırılmaları ve hatta girişimci olarak istihdam sağlamaları büyük önem arz etmektedir. Türkiye’de engellilerin girişimci olabilmeleri için, onlara özel program yürüten İŞKUR Engelli Girişimciliği Destek Programının sorunlarının tespit edilmesine çalışılmış ve katkılar sağlanmaya çalışılmıştır.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, nitel araştırmalarda en çok kullanılan yöntem olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Burada amaç, İŞKUR çalışanlarının program hakkında algılarını, tepkilerini ve deneyimlerini öğrenmek için veri toplamaktır. Nitelikli veriye ulaşmak için; 2015-2018 yılları arasında TR61 Düzey 2 Bölgesinde yer alan Antalya, Isparta ve Burdur İŞKUR İl Müdürlüklerinin Engelli Girişimciliği Destek Programı kapsamında gerçekleştirdikleri faaliyetler incelenmiştir. Çalışmanın başında programa başvuru yapmış olan engelli girişimciler örnekleme üzerinden bir çalışma hedeflense de, bu kişilere ulaşmak için İŞKUR il müdürlükleri ile yapılan yazışma ve görüşmeler sonucu, kişisel verilerin korunması kanunu nedeniyle isim ve iletişim bilgileri elde edilememiştir. Bu nedenle, İl Müdürlüklerinde görev yapan ve programın uygulanmasından sorumlu 6 personel ile programın işleyişi konusunda yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi marifetiyle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Ayrıca kurumlardan resmi yazı ile alınan verilerden yararlanılmıştır. İçerik analizi kullanılarak elde edilen veriler sınıflandırılarak analiz gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2011; 227-301).

4.4. Araştırmanın Bulguları

Araştırma kapsamında Antalya, Isparta ve Burdur İŞKUR İl Müdürlüklerinin 2015 yılından 2018 yılı sonuna kadar uygulamış oldukları engelli girişimciliği projeleri hakkında edinilen bilgilerin sonucunda Tablo 3’te yer alan veriler elde edilmiştir.

Tablo 3. TR61 Düzey 2 Bölgesi (Antalya, Isparta, Burdur)
Engelli Girişimci Proje Gerçekleşmeleri (2015-2018)

No	İl	Projenin Kabul Edildiği Komisyon	Başarı İle Sona Erdi	Kurumca İptal Edildi	Proje Sahibi Vazgeçti	Devam Ediyor	Proje Mesleği	Proje Bütçesi (TL)
1	ANTALYA	2014/4	X				Kayıta Erişilememiştir	36.000
2	ANTALYA	2014/4	X				Kayıta Erişilememiştir	36.000
3	ANTALYA	2014/4	X				Kuaför	36.000
4	ANTALYA	2014/4	X				Kahvaltı Salonu	36.000
5	ANTALYA	2014/4	X				Muhasebeci	36.000
6	ANTALYA	2014/4		X			Araç Halı Yıkama	36.000
7	ANTALYA	2014/4		X			Masaj Salonu	36.000
8	ANTALYA	2014/4		X			Kırmızı Solucan	36.000
9	ANTALYA	2014/4		X			Büyükbaş Hayvan	36.000
10	ANTALYA	2015/1		X			Büyükbaş Hayvan	36.000
11	ANTALYA	2015/1		X			Büyükbaş Hayvan	36.000
12	ANTALYA	2015/2				X	Küçükbaş Hayvan	36.000
13	ANTALYA	2015/2			X		Büyükbaş Hayvan	36.000
14	ANTALYA	2015/2		X			Fırıncı	36.000
15	ANTALYA	2015/2		X			Temizlik Firması	22.583
16	ANTALYA	2016/2	X				Küçükbaş Hayvan	36.000
17	ANTALYA	2016/2		X			Kırmızı Solucan	36.000
18	ANTALYA	2016/2				X	Büyükbaş Hayvan	36.000
19	ANTALYA	2016/2		X			Kaynak-Borvek İşleri	36.000
20	ANTALYA	2016/2		X			Küçükbaş Hayvan	36.000
21	ANTALYA	2016/2		X			Kırmızı Solucan	31.386
22	ANTALYA	2016/2		X			Kumlama Boya Atölyesi	0,00
23	ANTALYA	2016/2		X			Kültür Solucanı	11.829
24	ANTALYA	2016/2			X		Solucan ve Gübresi	36.000
25	ANTALYA	2016/2		X			Boru Kaynakçılığı	36.000
26	ANTALYA	2017/1		X			Kırmızı Solucan	36.000
27	ANTALYA	2018/1			X		Büyükbaş Hayvancılık	50.000
28	ANTALYA	2018/1			X		Büyükbaş Hayvancılık	50.000
29	ANTALYA	2018/1				X	Boru Kaynakçılığı	50.000
30	ANTALYA	2018/1			X		Kırmızı Solucan	50.000
31	ANTALYA	2018/1				X	Dondurma Üretimi ve	50.000
32	ANTALYA	2018/2				X	Büyükbaş Hayvancılık	50.000
33	ANTALYA	2018/2				X	Büyükbaş Hayvancılık	50.000
34	BURDUR	2015/1		X			Süt inekçiliği ve Çiğ Süt	79.950
35	BURDUR	2015/1		X			Süt inekçiliği ve Çiğ Süt	79.950
36	BURDUR	2016/1		X			Süt inekçiliği ve Çiğ Süt	83.100
37	BURDUR	2018/1				X	Küçükbaş Hayvancılık	35.600
38	BURDUR	2018/2				X	Küçükbaş Hayvancılık	35.600

Kaynak: İŞKUR il müdürlüklerinden alınan veriler doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

Üç il müdürlüğünden elde edilen veriler Tablo 3'te yer almaktadır. 2015 yılının başından 2018 yılı sonuna kadar ki dört yıllık süreci kapsayan dönemde, 38 engelli proje başvurusu yapılmıştır. Başvuru yapan engelli girişimcilerin 14'ünün projesi kabul edilmiş, bu projelerin 6 tanesi başarı ile tamamlanmış olup, 8 tanesi ise halen devam etmektedir. Engelli girişimcilerin 24 proje başvurusu ise gerçekleştirilememiştir. Proje başvurularının 19 tanesi kurumca farklı sebeplerle iptal edilmiş, 5 başvuru ise proje sahibinin vazgeçmesi nedeniyle gerçekleştirilememiştir.

Tablo 3'te 2014-2018 yıllarında Antalya ve Burdur illerine ait bilgiler yer almakta olup, bu yıllar içerisinde hiçbir başvuru yapılmadığı için Isparta iline ait veri yer almamaktadır. Isparta ilinde yalnızca 2019

yılının birinci döneminde yapılmış bir başvuru kabul edilmiştir. Bu projenin konusu “Organik Büyükbaş Süt Damızlık Projesi” olup, 36.000 TL hibe desteği ile süreç devam etmektedir.

Araştırma kapsamında, İŞKUR il müdürlüklerinden alınan verilerin incelenmesi yanında, yarı yapılandırılmış mülakat formu vasıtasıyla ile Antalya, Isparta ve Burdur İŞKUR İl Müdürlüklerinde engelli girişimciliği programından sorumlu olan personel ve yetkili amirleri ile 15.04.2019-10.05.2019 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda aşağıda belirtilen bulgulara erişilmiştir.

Engellilerin programa ilgilerinin düşük olduğu, bunun nedenlerinin başında tanıtım eksikliğinin geldiği tespit edilmiştir. Bir çalışanın ifadesine göre; “Programın birisi bittiğinde diğerinin başvuru rehberi yayınlanır. Fakat biz İŞKUR çalışanları bile bu yeni ilanı ve başvuru rehberini bulmakta bazen zorlanıyoruz. İŞKUR’un ilanlar bölümünde yer alan başvuru rehberi birçok yeni duyuru arasında ulaşılması zor bir hal alıyor ki; engellinin bunu bulması daha zor”. Açıklamadan da anlaşıldığı gibi; İŞKUR çalışanın bile başvuru rehberine ve ilana ulaşmakta zorlandığı bir yapıda, engellinin bu ilana ulaşması çok zor olacaktır. Ayrıca çalışanlardan alınan bilgiye göre; programın ilan edildiği yıldan günümüze kadar geçen süreçte, programı tanıtıcı bir ulusal kampanya yürütülmemiş, konuya özgü bir farkındalık çalışması yapılmamış ya da ayrı bir web sitesi kurulmamıştır.

Engelli girişimcilerin projelere başvuru şartlarından birisi de girişimcilik eğitime katılma zorunluluğudur. Fakat engellilerin bu eğitimlere katılmaları için, eğitimin yapıldığı yerlere ulaşmalarının İŞKUR tarafından sağlanmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca son düzenleme ile girişimcilik başvuruları e-devlet üzerinden yapılmakta; ancak İŞKUR yetkilileri açtığı sınıfların seçilmesi noktasında bir düzenleme/değişiklik yapamadığından engelli bireylere özel bir grup oluşturamadığı ifade edilmiştir. 2019 yılının ilk beş ayında halen yaşanan bazı sorunlardan dolayı, İŞKUR’un girişimcilik eğitimleri başlamamıştır. Desteğe başvurmak isteyen ve girişimcilik eğitimini daha önce almamış bir engelli açısından bu olumsuz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Projelerin baştan sona yürütülmesi işlemleri, İŞKUR personeli tarafından gerçekleştirilmektedir. Fakat yapılan görüşmelerde, il müdürlükleri bünyesinde engelli girişimciliği programından direkt sorumlu bir birimin genel müdürlük tarafından belirlenmediği tespit edilmiştir. Yetkili bir personelin ifadesine göre; “her ilde farklı birim engelli projelerinden sorumludur. Bu birimlerdeki personelin birçok farklı alanda iş yükü zaten bulunmakta olup, engelli projeleri bize yan bir iş olarak verilmekte ve öyle de yürütülmektedir”. Personelin program hakkında bir eğitim almadığı, çalışmalarını genelge ve yönetmelik kapsamında yürüttüğü, genelgenin de birçok konuda tam açıklayıcı olmaması nedeniyle, herhangi bir sorunla karşılaştığında genel müdürlüğe görüş sorulduğu, bu süreçinde uzun sürdüğü belirtilmiştir. Bir başka çalışan ise; “engelli projeleri ile ilgili her dönem farklı birisi görev yapıyor, bir kişi ayrılınca onun yerine konu hakkında hiç bilgisi olmayan başka bir arkadaşımız bakabiliyor. Böyle olunca, deneme-yanılma yöntemiyle projeleri uygulamaya gayret ediyoruz” şeklinde bir açıklama yapmıştır.

Projelerin çok farklı alanlardan gelebildiği ve her alanda gerekli tecrübeye sahip olan personelin, İŞKUR il müdürlüklerinde istihdam edilmediği tespit edilmiştir. Uygulamada sorunlar yaşadığını belirten bir yetkili: “Bazen hayvancılık projesini, bazen teknoloji ile ilgili bir projeyi bazen tarımla ilgili bir projeyi izleme ve denetlemeye gidiyoruz. Girişimci bana Hollanda ırkından bir ineği on bin liraya aldığını söylüyor. Ama ben veteriner değilim ki, bu nedenle o ineğin gerçekten doğru fiyata alınmış olduğunu bilemem. Bazen bana içerisinde farklı programların yüklü olduğu ve farklı kartların bulunduğu bilgisayarları gösteriyorlar. Bunun içerisinde ne tür bir kart olduğunu bilecek teknolojik bilgiye sahip değilim”. Görüldüğü üzere İŞKUR’larda veteriner, ziraat mühendisi, bilgisayar mühendisi vb. yetkin personel sayısı ya yeterli değil ya da hiç istihdam edilmemiştir. Bu nedenle farklı alanlarda gelen girişimcilik projelerinin doğru değerlendirilmesi, izleme ve raporlama işlemlerinin yapılması sağlıklı bir biçimde yapılamamaktadır.

Yetkililere “Engellilerin, projelerin uygulanması esnasında karşılaştığı sorunlar nelerdir?” diye sorulduğunda;

- Elli bin liralık hibe miktarının uzun süredir artırılmadığı ve bu nedenle girişimci olmak isteyen engellilerin yeterli kaynağı elde edemeyecekleri korkusuyla vazgeçtikleri,
- Başvuru ve onay süresinin en az altı ay sürmesi nedeniyle birçok engellinin alacakları malzemelere zam gelmesi, bulduğu dükkânı başkasının kiralaması veya başka bir iş ya da kaynak bulmaları nedeniyle vazgeçtikleri,

- Proje esnasında, makine ve teçhizat satın alınıp, fatura kesildikten sonra ancak İŞKUR'un ödeme yapması nedeniyle sorun yaşadıkları, bu süreçte borç almak, rehin vermek vb. zorluklarla karşılaştıkları,
- Projenin yürütümü esnasında, danışman, muhasebeci vb. teknik alanlarda yardıma ihtiyaç duyduklarında, İŞKUR'un hiçbir destek sağlamaması nedeniyle sıkıntı yaşadıkları, gibi çeşitli sorunlarla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

İŞKUR personeli ile yapılan görüşmelerde, program kapsamında yaşadıkları en önemli sorunun ise; programın 5 yıldır yürütülmesine rağmen, projelerin takibinde hala ortak bir veri tabanının bulunmaması olduğu görülmüştür. Program kapsamında yürütülen projelerin başvuru esnasından sözleşme yapılmasına, faturaların ve malzemenin kontöründen muhasebe işlemlerinin tamamlanarak ödeme yapılmasına, izleme, raporlama ve 3 yıl takip etmeye kadar gerçekleşen tüm işlemler; İŞKUR personeli tarafından yapılmaktadır. Yapılan çalışmada görülmüştür ki, bir proje için en az 3 yıl sürecek olan bu işlemler için İŞKUR tarafından geliştirilmiş ortak bir veri tabanı ya da sistem yoktur. Bir yetkili; *“Bizden destek almış bir başvuru sahibi açtığı diükânı 3 yıl içerisinde kapatır, malzemeleri satarsa yasaklı duruma düşüyor ve tekrar başvuru yapamıyor. Fakat ortak bir takip sistemi olmadığından başka bir ile taşınır ve oradaki İŞKUR'a başvurursa bu kişinin yasaklı olduğunu diğer ildeki çalışanın bilme şansı yoktur”* ifadesinde bulunmuştur. Anlaşıyor ki; kötü niyetli bir kişi, farklı zamanlarda ikametini taşıyarak, proje başvurusunda bulunup devleti zarara uğratabilir. Bir diğer yetkili; *“Genel müdürlük bile şu anda, program dâhilinde iller bazında kaç proje kabul edilmiş, kaç proje tamamlanmış, kaç proje iptal edilmiş bilemez. Maille her ile sorması ve birleştirmesi gerekir. Her il müdürlüğü, orada görevli personelin kendi geliştirdiği evrak sistemine göre arşiv tutar, bunları da birleştirmek o nedenle zaman alır”* açıklamasını yapmıştır. İŞKUR'un projeleri izlemede hala manuel çalıştığını görmekteyiz. Teknolojik gelişmelerin bu kadar hızla yaşandığı günümüzde, bu ölçekte bir kurumun, manuel işlemler yapıyor olması da farklı bir eleştiri konusudur.

5. Sonuç

Türkiye'de kota sistemi, dezavantajlı grupların başında gelen engellilerin, istihdam edilebilmelerini sağlamak için olumlu bir uygulamadır. Fakat TÜİK tarafından açıklanan 2019 yılı Şubat ayı verilerine göre; Türkiye'de işsizlik oranı 14,7 olarak açıklanmıştır. Bu oran son yılların en yüksek işsizlik verisidir. İşsizliğin artması, engelli kotalarının azalmasına ve engelli işsizliğinin artmasına neden olacaktır. Engellileri iş piyasasına katmanın diğer bir yolu, onları iş sahibi yapmaktır. Bu nedenle engelli girişimciliğinin gelişmiş birçok ülke uygulamasında olduğu gibi, Türkiye'de de desteklenmesi, özendirilmesi ve kolaylaştırılması büyük önem arz etmektedir. İŞKUR tarafından uygulanmakta olan Engelli Girişimciliği Destek Programı, engelli girişimciliğinin artırılması hedefine ulaşmak için geliştirilmeli, yaygınlaştırılmalı ve engelliler için cazip hale getirilmelidir.

Yapılan bu çalışma sonucunda; İŞKUR tarafından Engelli Girişimciliği Programı ile ilgili tespit edilen sorunlara yönelik yapılması gereken öneriler, aşağıda maddeler halinde sunulmuştur:

- Girişimcilik desteğine başvurmanın önündeki ilk şart olan girişimcilik eğitimlerine katılma konusunda yaşanan sorunların çözülmesindeki en hızlı ve basit yöntem uzaktan eğitim modelidir. Uzaktan verilecek girişimcilik eğitimi sayesinde engellilere her zaman eğitim alabilme imkânı sağlanabilecek, ulaşım açısından engellilerin karşılaştıkları sorunlar aşılabilecek ve girişimcilik sınıflarında sağlanamayan homojen ortam sorunu ortadan kalkmış olacaktır.
- Engelli girişimcilerin karşılaştıkları sorunlardan bir tanesi de finansman sorunudur. Bu sorunu aşmanın yolu devlet tarafından sağlanan hibe destekleridir. Fakat verilen hibe desteği son 3 yıldır sabit kalmış, artırılmamıştır. Artan enflasyon ve maliyetler göz önünde bulundurulduğunda, her yıl hibe miktarı enflasyona endeksli olarak artırılmalıdır.
- Engelli projelerinden sorumlu birimlerin her ilde farklı olduğu ve personelin yeterli tecrübeye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Tüm İŞKUR il müdürlüklerinde tek bir birimin engelli projelerinden sorumlu olması sağlanmalı, bu birimlerdeki personele her yıl düzenli olarak eğitim ve tecrübe paylaşımı programları düzenlenmelidir.
- Farklı alanlarda/sektörlerde yapılan proje başvurularının takip edilmesine yönelik İŞKUR il müdürlüklerinde o alanlarda tecrübeli personel bulma sıkıntısı yaşandığı tespit edilmiştir. Bu tip projelerde doğru tespitler yapılması amacıyla İŞKUR il müdürlüklerine bilirkişi atama ve bu kişilere belirlenen

tarifelerde ücret ödeme yetkisi verilerek sorun çözülmelidir. Ayrıca diğer kurumlarla işbirliği yapılarak, örneğin; hayvancılık projelerinde Tarım ve Orman İl Müdürlüklerinden personel görevlendirilmesi yoluna da gidilebilir.

- İŞKUR tarafından desteklenen projelerin izlenmesi, ödemelerin yapılması, faturaların takip edilmesi, raporlama işlemlerinin yapılması için gerekli olan prosedürler için web tabanlı ve e-devlete entegre bir program geliştirilmelidir. Geliştirilecek program için; TÜBİTAK BİLGEM tarafından yazılımı yapılan ve kalkınma ajansları tarafından uygulanan “*Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS)*” örnek alınabilir (TÜBİTAK, 2019). Bu tip bir programın geliştirilmesi, başvuru sürecinde yaşanan gecikmelerin de çözümünde faydalı olacaktır. Girişimciler, online başvuru sistemini kullanarak çabuk ve her dönem başvuru yapabilecekler, projeyi değerlendirenler ise zaman kaybetmeden, evrak kargaşasından kurtularak hızlı bir değerlendirme-onay sürecini yönetebileceklerdir.

- Engelliler toplumun en dezavantajlı kesimlerinin başında gelmektedir ve onların girişimci olmalarını sağlamak için yalnızca finansal destek yeterli olmayabilir. Bu nedenle proje bütçesine, engellilerin projelerini yürütürken karşılaşacakları sorunlarda yanlarında olması gereken mentörlere, danışmanlara, muhasebecilere, hukuki danışmanlara yönelik kullanılacak bir bütçe eklenmelidir. İŞKUR yetkilileri, ihtiyaca göre bu kişilerin çalıştırılabilmesini ve bu kişilere ücret ödenmesini sağlayarak engelli girişimcilere destek olmalıdır.

- Programa engelliler tarafından yapılan başvuru sayısının düşük olduğu ve programın tanıtımına yönelik eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Engelli girişimciliği programına yönelik, planlı bir tanıtım ve teşvik kampanyası yürütülmelidir. Ulusal ve yerel medyada reklamlar yayınlanmalı, sosyal medya üzerinden profesyonel tanıtım çalışmaları sürdürülmelidir. Ayrıca engellilere ilişkin sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde tanıtım toplantıları yapılmalı ve engelliler ile yakınları Girişimcilik Destek Programı hakkında düzenli aralıklarla bilgilendirilmelidirler.

Birçok çalışma gibi, bu çalışmanın da bazı kısıtları bulunmaktadır. Programın incelenmesi için TR61 Düzey 2 Bölgesinde yer alan Antalya, Isparta ve Burdur İŞKUR il müdürlükleri seçilmiş ve bu illerin verileri ele alınmış, bu illerde programdan sorumlu yetkililer ile görüşmeler yapılarak bulgulara ulaşılmıştır. Bu alanda çalışma yapacak araştırmacıların ve/veya program uygulayıcılarının, diğer il müdürlüklerinin uygulamalarını araştırmaları, destekten yararlanmış ya da yararlanmak isteyip başaramamış olan engelli girişimciler üzerinde araştırma yapmaları önerilmektedir.

Kaynakça

4857 Sayılı Kanun, “İş Kanunu”, Kabul Tarihi: 22.05.2003, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 10.06.2003, Sayı: 25134, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt: 42.

5378 Sayılı Kanun, “Engelliler Hakkında Kanun”, Kabul Tarihi: 01.07.2005, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 07.7.2005, Sayı: 25868, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt: 44.

Ceylan Ataman, Berrin. Prof. Dr. Bilsay Kuruç’a Armağan, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayını, 2011.

Çetinkaya Bozkurt, Özlem. Dünyada ve Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi: Başarılı Girişimciler ve Öğretim Üyelerinden Öneriler, Ankara, Detay Yayıncılık, 2011.

Çetinkaya Bozkurt. Ö., Kalkan. A., Koyuncu. O. ve Alparlan. A. M. (2012). “*Türkiye’de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler Üzerinde Nitel Bir Araştırma*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (15): 229-247.

ÇSGB (2014), “Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik” Resmi Gazete: 9 Ocak 2014, Sayı: 28877.

DİE (2004), Türkiye Özürlüler Araştırması, 2002, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, No: 2913, Ankara.

Gedeon, S. (2010). “*What is Entrepreneurship?*”, Entrepreneurial Practice Review, 1 (3): 16-31.

İŞKUR (2019), Türkiye İş Kurumu 2018 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

İŞKUR (2018a), Türkiye İş Kurumu 2017 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Ankara.

İŞKUR. (2018b), “Engelli ve Eski Hükümlülere Yönelik Proje Destekleri Başvuru Rehberi (2019/1, Dönem)”, [Online] Mevcut: <http://www.yatirimadestek.com/Dosyalar/basvuru_rehberi-engellilere_yonelik_proje_destegi.pdf>, [Erişim tarihi: 12.05.2019].

İŞKUR (2017), Türkiye İş Kurumu 2016 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Bakanlığı, Ankara.

İŞKUR (2016), Türkiye İş Kurumu 2015 Yılı Faaliyet Raporu, Türkiye İş Kurumu Strateji Geliştirme Dairesi Bakanlığı, Ankara.

Kitching, J. (2014). Entrepreneurship and Self-Employment by People With Disabilities, Kingston University, OECD, [Online] Available at: <<https://www.oecd.org/cfe/leed/background-report-people-disabilities.pdf>>, [Erişim tarihi: 12.05.2019].

Koca, C. (2010). Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu, Dünya Engelliler Vakfı, [Online] Mevcut: <https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/9259/mod_resource/content/0/engelsiz%C5%9Fehirplanlama%20raporu.pdf>, [Erişim: 08.04.2019].

Mohammed, A.U. and Jamil, S.A. (2015). “*Entrepreneurial Barriers Faced by Disabled in India*”, Asian Social Science; 11 (24): 72-78.

Resmi Gazete (2015), Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018, Tarih: 18/62015, Karar No: 2015/18.

Roni, N. N. (2009). Disabled Entrepreneurship: A Viable Route of Opportunity for The Disabled?, RIBM, MMU Business School, Manchester Metropolitan University, MMUBS Doctoral Symposium, [Online] Available at: <<http://seipa.edu.pl/s/p/artykuly/93/938/Disabled%20entrepreneurship%202009.pdf>>, [Erişim tarihi: 13.05.2019].

Seyyar, Ali. Özürlülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları, Adapazarı, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2006.

TDK (2019), Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, [Online] Mevcut: <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1>, [Erişim tarihi: 10.04.2019].

TÜBİTAK (2019), Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS), TÜBİTAK Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi, [Online]Mevcut: <<https://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/urunler/kalkinma-ajanslari-yonetim-sistemi-projesi>>, [Erişim tarihi: 15.05.2019].

TÜGİAD (1993), Ekonomik Kalkınmada Girişimciliğin Önemi ve Değişen Girişimcilik Nitelikleri, İstanbul Simge Ofis Matbaacılık.

TÜİK (2011), Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, 2010, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, No: 3636, Ankara.

TÜİK (2019), İşgücü İstatistikleri, Şubat 2019, TÜİK Haber Bülteni, [Online] Mevcut: <<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30690>>, [Erişim tarihi: 20.05.2019].

UN (2019), United Nations General Assembly 3447 (XXX). Declaration on the Rights of Disabled Persons 9 December 1975, [Online] Available at: <<https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/001/60/IMG/NR000160.pdf?OpenElement>>, [Erişim tarihi: 10.05.2019].

Vidic, F., Yeşil, Y., Çalış, Ö.A.S. ve Arpat, B. (2016), “*Analzing and Comparing the Properties of Women Entrepreneurship in Slovenia and Turkey*”, Asos Journal, 4 (32): 352-371.

WHO (2011), Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti Dünya Sağlık Örgütü, [Online] Mevcut: <<http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHXTN/Resources/455687-1328710754698/YoneticiOzeti.pdf>>, [Erişim tarihi: 02.05.2019].

Yıldırım, Ali. ve Şimşek, Hasan. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayınları, 8. Tıpkı Basım, 2011.